

Бібліотечка "Часи козацькі"

НОКІ
ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК
КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ
В УКРАЇНІ

ВИПУСК
24

Київ-2015

Науково-дослідний центр “Часи козацькі”
Українське товариство охорони пам’яток історії та культури
Центр пам’ятокознавства НАН України і УТОПІК
Історико-культурна асоціація “Україна–Туреччина”
Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України

**НОВІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
ПАМ’ЯТОК
КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ
В УКРАЇНІ**

**Збірник
наукових статей**

**Присвячується 100-річчю від дня народження
І. К. Свєшнікова**

Випуск 24

Київ – 2015

Рекомендовано до друку
Вченою радою Центру пам'яткознавства
НАН України і УТОПК
(протокол № 6 від 07 травня 2015 р.)

Редакційна колегія:
Титова О. М. (відповідальний редактор)
Біляєва С. О., Виноградська Л. І., Івакін Г. Ю.,
Константинов В.О., Сенченко Н. М., Супруненко О. Б.,
Терпиловський Р.В., Франчук В.Ю.

Адреса редакції:
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 19,
тел./ф.: (044)280-64-69; e-mail: m-center@ukr.net

Видання зареєстровано
Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації –
серія КВ № 16328-4800Р від 02.02.2010 р.)

З М І С Т

Титова Олена (Київ) Археолог, історик, краєзнавець, громадянин	3
--	---

І. ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК АРХЕОЛОГІЇ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

Куштан Дмитро (Черкаси-Київ) Історія археологічних досліджень пам'яток козацької доби у Черкасах	7
Супруненко Олександр (Полтава) «Козацькі могили» у Комсомольську	15
Гречко Денис (Київ), Кравченко Олександр , Осадчий Євген (Суми) Приймак Віктор (с. Котельва Полтавської обл.) Дослідження на посаді сотенного містечка Куземин 2014 р.	22
Коротя Олексій , Осадчий Євген (Суми) Глушечьке городище на Середньому Сеймі	26
Батюк Андрій (Батурин) Маєтки Пилипа Орлика в Батурині та його околицях	28
Солдатова Карина (Батурин) Археологічна колекція садиби Кочубеїв (друга половина XVII–XVIII ст.)	32
Добрянський Володимир (Чортків) Про археологічне обстеження залишків оборонних споруд дерев'яного замку XVII ст. в селі Шманьківці на Тернопільщині	36
Калашник Євгеній (Київ-Полтава), Гордієнко Роман (Київ) Нові знахідки козацьких старожитностей на Сумщині	41
Нечитайло Павло (Кам'янець-Подільський) Зображення вершників (XVII ст.) з скельно-печерного комплексу у с. Оксанівка	48
Прядко Олександр (Переяслав-Хмельницький) Археологічні знахідки козацької доби із с. Хоцьки на Переяславщині	54
Осадчий Євген (Суми) Селітроварна майстерня поблизу Ромен	59
Пуголовко Юрій (Полтава) Кераміка козацької доби: проблеми та перспективи досліджень	63
Троцька Валентина (Опішня) З історії дослідження гончарства доби козацтва (1954–1990 роки)	67
Пивоваров Сергій (Київ), Калініченко Віталій , Ільків Микола (Чернівці) Гончарний горн із середньовічних Чернівців	73
Дудко Олексій (с. Смяч), Коваленко Володимир (Чернігів) Середньовічна кераміка з с. Смяч Щорського району Чернігівської обл. (за матеріалами музейних колекцій)	77

Виногородська Лариса (Київ)	
Колекція кераміки литовського часу з розкопок городища-замчища у смт Брацлав Вінницької області	80
Щербань Анатолій (Харків)	
Сюжетні зображення на кахлях, як елемент барокової культури Гетьманщини	87
Пискун Ольга (Чигирин)	
Орнаментация пічних кахлів XVII – XVIII ст. із фондів НКЗ «Чигирин». Геральдичні мотиви.....	92
Попружна Алла (Чернігів)	
Традиції поховання дітей козацької старшини у другій половині XVII–XVIII ст.....	98
Шелеметьєва Тетяна (Запоріжжя)	
Кістяна ікона Святого Миколая з фондової колекції Національного заповідника «Хортиця».....	103
Мельник Олена (Київ)	
Натільні хрести з території Михайлівського Золотоверхого монастиря.....	108
Векленко Віктор (Дніпропетровськ), Виборний Володимир (Дніпропетровщина),	
Експозиції музею хреста на Дніпропетровщині.....	117
Майнгардт - Гоголь Наталія (Хмельницький)	
До питання визначення хронологічних меж кам'яних хрестів у селах Олексіївка та Пилявці Старосинявського району	121
Терещук Оксана (Київ)	
Козацька кулелійка з Олешківської Січі в колекції НМІУ.....	125
Попельницька Олена (Київ)	
Кінський шолом XIV – XV ст. у зібранні Національного музею історії України.....	130
Пустовалов Василь, Пустовалов Сергій (Київ)	
Знахідки монет на острові Мала Хортиця (Байда).....	140
Прядко Олександр, Юрченко Олександр (Переяслав-Хмельницький)	
Нумізматичні знахідки ранньомодерного часу з с. Пристроми на Переяславщині	143
Данилова Катерина (Хмельницький)	
Таємниці середньовічних скарбів.....	148
Яремченко Віталій (Полтава)	
Шаблі-карабелі у зібранні Полтавського краєзнавчого музею ім. Василя Кричевського	151
Мазурик Юрій (Луцьк)	
Вогнепальна зброя з колекції гідроархеологічних досліджень біля о. Хортиця (1989 р.).....	159

Погоржельська Ірина (Київ)	
Дослідження та реконструкція штанів із знахідок археологічного текстилю в м. Дубно.....	164
Гуцал Віталій (Кам'янець–Подільський)	
Козацька тематика Поділля і Волині в творчості І.С.Винокура.....	169
Долженко Юрій (Київ)	
Краніологічні матеріали XVI–XVII ст. із розкопок з с. Ратнів.....	176

II. ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Луняк Євген (Ніжин)	
Землі України в пророчих катренах Нострадамуса.....	182
Ластовський Валерій (Київ)	
Вірогідний портрет Остафія Дашковича з XVI-го ст.	187
Ковтуненко Ольга (Житомир)	
Люблінська унія 1569 р. у дзеркалі російської історіографії XIX ст.	191
Ярмошик Іван (Житомир)	
Українське козацтво на зламі XVI – XVII СТ. у світлі урядових рішень Речі Посполитої	195
Пагор Валентин (Кам'янець-Подільський)	
«Пакти і Конституції» Української козацької держави: проблема оцінки сучасними українськими істориками.....	199
Погоржельський Станіслав (Київ)	
Нові дослідження тактики ведення бою козацької кавалерії у період козацьких повстань кін. XVI – сер. XVII ст.....	205
Шараф-Уралі Олександр (Миколаїв)	
Меморіальне свідчення козацького побратимства на Південному Побужжі	213
Дембійський Станіслав (Переяслав-Хмельницький)	
Переяслав – один з дипломатичних центрів часів Національно-визвольної війни українського народу 1648– 1657 років.....	217
Походяща Олена (Київ)	
До наукової атрибуції портретів гетьмана Богдана Хмельницького	221
Шмиголь Світлана (Чигирин)	
Анастасія (Агафія) Хмельницька: нотатки до історичного портрета.....	226
Желізко Роман (Ніжин)	
Ніжинський козацький полк та ніжинський полковник Іван Хрущов (1727–1742).....	229
Бартош Алла (Київ)	
Меценатська діяльність козацького роду Мокієвських у Києво-Печерській лаврі.....	237

Гулько Геннадій (Луцьк), Козацькі залоги на Волині (кін. 40 – 50-х рр. XVII ст.)	240
Біла Оксана (Житомир) Постаті українських гетьманів на сторінках Волинської періодики XIX – поч. XX ст.	248
Коваленко Оксана (Полтава) Антропонімія гончарів Полтави XVIII століття	256
Буряченко Світлана (Дніпропетровськ) Українська та зарубіжна історіографія участі українських козаків у війні зі Швецією за Лівонію	261
Скороход Ольга (Кіровоград) Відносини сербських переселенців із козаками у середині XVIII ст.: історіографія питання.....	265
Брель Ольга, Діденко Яніна (Чигирин) Сотенне містечко Медведівка у документах XVI – XVII ст.	274
Губочкін Микола (Переяслав-Хмельницький) Гіпотези походження одного з топонімів с. Кропивна – колишнього полкового міста Кропивнянського козацького полку	281
Харченко Людмила (Чигирин) З історії Базарної площі в Чигирині	286
Акічев Шаміль (Конотоп) З історії герба м. Конотопа або тасмниці конотопської геральдики	290
Несвідоміна Ніна, Капустіна Ірина (Конотоп) З історії заселення території Конотопської сотні	298
Лавріненко Назар (Черкаси) Коротка історія хутора Буда	302
Щербатюк Олена (Київ) Діяльність гайдамацьких загонів на Лисянщині	305
Конарівська Юлія (Житомир) Постать Міхала Чайковського в українській та зарубіжній історіографія	314
Ковальський Юрій (Миколаїв) Про третій том «Історії запорізьких козаків» Д.І. Яворницького	318
Кукса Надія (Чигирин) Козацькі старожитності Чигиринського повіту в подорожніх нотатках Миколи Костомарова.....	323
Калинович Олена, Кухарєва Наталія, Коркач Світлана (Переяслав-Хмельницький) Євангеліє 1644 р. із колекції НІЕЗ «Переяслав» – пам’ятка козацької доби	327

Варивода Аліна (Київ)	
Пам'ятки сакрального гаптування мазепинської доби в колекції Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника	333
Тригуб Олександр (Чернігів)	
Нові документи з історії Чернігівського кафедрального Борисоглібського монастиря доби Гетьманщини	340
Силенок Надія (Київ)	
Монастирські бібліотеки Чернігівщини (XVII–XVIII ст.)	348
Бреяк Олена (Київ)	
Церква Різдва Богородиці в с. Тулинці Миронівського району	352
Язвінська Олена (Київ)	
Українське графічне мистецтво козацької доби	357
Сєрова Олена (Київ)	
Видовищні традиції козацької доби	367
Сібякіна Тетяна (Чигирин)	
Застосування лікарських рослин у народній медицині	374
Лапатиєва Наталія (Київ)	
Система волонтерства и институт вольноопределяющихся как способ комплектования вооруженных сил	381
Черкес Наталья, Есипенко Ю. (Київ)	
К вопросу о военных инвалидах.....	386
Задунайський Вадим (Донецьк)	
Реорганізація II Таманського кінного полку Кубанського козацького війська в 1907 р.	393

III. ПИСЕМНІ ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ

Кровицька Ольга (Львів),	
Волинські пам'ятки XVI–XVII ст. у корпусі джерел історичного словника	400
Дидик-Меуш Ганна (Львів)	
Львівські пам'ятки ділового стилю XVI–XVII ст. як джерело вивчення історії граматичних класів слів	406
Войтів Ганна (Львів)	
Семантична історія слова «миръ» в українській мові XVI — першій половині XVII ст.	412
Марченко Тетяна (Київ)	
Українсько-російський словник початку XVII ст. як джерело вивчення історії мови	416
Андрієнко Лілія (Київ)	
Мовна свідомість людини бароко: український контекст.....	422

Яцій Василь (Київ)	
До походження українських антропонімів (на матеріалі “Ресстру Війська Запорозького 1649 року”). IX ¹	428
Іваненко Олександр (Київ)	
До походження назви <i>Крим</i>	435
Штанденко Уляна (Київ)	
Функціонування стійких дієслівних сполук в «Актах Полтавського полкового суду 1668 - 1740 рр.»	444
Москаленко Лілія (Київ)	
Прийменникові конструкції без (ведле, подле, ведлуг, подлуг) + р. в. в «Актах (протоколах) Полтавського полкового суду» 1683–1750 рр.	449
Осінчук Юрій (Львів)	
Церковно-обрядова лексика різдвяного циклу в староукраїнських текстах	462
Задорожний Василь (Київ)	
Про одну майже непросту в українській мові: XV – XXI ст.....	470
Лазаренко Олеся (Київ)	
Жанрова палітра діаспорного часопису "Українське козацтво"	478
Матвійшин Ярослав (Київ)	
Україніка в Дипломатичному Архіві Міністерства закордонних справ Франції	485
Тонкошкур Іван (Дніпропетровськ),	
Образи вчених–гуманітаріїв у белетристичних текстах В. П. Петрова–Домонтовича: до козацького сюжету	495

IV. ТЮРКОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Черная Татьяна (Ирпень), Бережинский Владимир (Киев)	
Северное Причерноморье и Черное море под властью османов.....	502
Бережинский Владимир, Безвенюк Владимир (Киев)	
К вопросу о боевых возможностях и боеготовности османского военно-морского флота в конце XVIII – начале XIX вв.	506
Безвенюк Владимир (Киев)	
Гарнизонная служба яничар.....	516
Бережинский Владимир (Киев)	
Боевые потери яничар	523
Якубова Тетяна (Київ)	
Польська періодика про епоху російсько-турецьких війн XVIII ст. (за матеріалами польськомовного фонду НБУВ	528
Тимченко Віктор (Київ)	
Османсько-турецькі документи середини XVIII ст.....	532
з Архіву Коша Нової Запорозької Січі	

Черная Татьяна (Ирпень) Российский посол в Стамбуле П.А. Толстой об османском флоте, корабельной артиллерии и флотской службе янычар (1702–1703 гг.).....	537
Ломець Артем (Київ) Арабський культурний вплив в Криму та Північному Причорномор'ї за часів Османської імперії	539
Черкес Наталья, Безвенюк Владимир (Київ) Османские крепости Северо-Западного Кавказа. Осада и штурм османской крепости Анапа и июне 1791 года.....	543
Біляєва Світлана, Фіалко Олена (Київ) Сюжети з військовою тематикою на українських та османських керамічних виробих	550
Шлапак Марьяна (Кишинев) Неизвестные надписи и изображения в Измаильской крепости.....	555
Костенко Антон (Херсон) Ісламські лапідарні пам'ятки XVI-XIX ст. в фондах археології Херсонського краєзнавчого музею.....	561
Мисько Юлія (Київ), Французов Сергій (Санкт-Петербург) Турецька печатка з Хотинщини (попереднє повідомлення).....	568
Станкєвіч (Карашевич) Ірина (Київ) Турецьке місто-порт Томарове (Рені). Деякі матеріали історичної топографії	571
Петровський Анатолій (Южноукраїнськ), краєзнавець Історична фотофіксація як доказ місцезнаходження пам'ятки.....	580
Акімченков Віктор (Київ) Внесок Володимира Бабенчикова у пам'яткоохоронну справу Радянської України: до 130-річчя з дня народження.....	582

ГІПОТЕЗИ ТА ДИСКУСІЇ

Петровський Анатолій (Южноукраїнськ), краєзнавець Українська історія через призму подій козацької доби.....	590
---	-----

Нові

Н-73 дослідження пам'яток козацької доби в Україні : Зб. наук. праць / О.М.Тигова (відпов. ред.), Біляєва С.О., Виногородська Л.І. [та ін.] ; Наук.-досл. центр "Часи козацькі", Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури, Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Істор.-культ. ас-ція "Україна-Туреччина", Ін-т мовознавства ім О.О. Потебні НАН України. – К. : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2014. – Вип. 23. – 608 с. – (Серія : «Бібліотечка «Часи козацькі»).

До збірки вміщено статті та повідомлення, в яких висвітлюються результати вивчення пам'яток археології, історії, архітектури, писемності українського козацтва, колекцій у музейних збірках, дослідження об'єктів кримськотатарської та османської культурної спадщини.

Для всіх, хто цікавиться історією, археологією, проблемами мовознавства та пам'яткознавства пізнього середньовіччя.

УДК 94(477)
ББК 40.72

Наукове видання

**НОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК
КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ В УКРАЇНІ**

Збірник наукових праць

Випуск 24

Упорядник і відповідальний за випуск	О.М. Титова
Комп'ютерне складання і макетування	В.М. Гоменюк

За достовірність фактів, посилань, приміток,
коментарів відповідає автор (автори) публікації

Підписано до друку 26.05.2015 р.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 35,22.
Обл.-вид. арк. 46,66. Наклад 100 прим.
Зам. № 1025.

Видавець

Центр пам'яткознавства НАН України і УТОPIK
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів
видавничої продукції – серія ДК № 2429 від 07.02.2006 р.)
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 19, м. Київ, 010015, Україна
m-center@ukr.net, тел./ф.: (044)280-64-69

Виготовлювач

ПП Лисенко М.М.
16600, м. Ніжин Чернігівської обл., вул. Шевченка, 20,
тел. +380(4631)90995
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.